

מערך שיעור – מה תענית אסתר מלמדת אותנו?

הקדמה למורה:

יום לפני פורים עם ישראל צם ומתענה בתענית אסתר, שאינה מופיע במגילה. הסברים רבים ניתנו עם השנים למהותו של הצום ולסיבה שהוא מתקיים. בשיעור זה נבחן את ההסבר השונים, נכיר את סיפור המגילה ונציע רעיון חדש-ישן, ששם את האחדות כמוקד הסיפור, ואת חוסר האחדות כמוקד התענית.

נפתח בעיון בפסוקים הרלוונטיים במגילה ונראה את דברי הפרשנים עליהם. לאחר מכן נדון ברעיון האחדות באופן כללי, מתוך מקורות יהודיים וממחשבותיו של יצחק נבון, מנשיאי מדינת ישראל, וכן נתנסה עם התלמידים בתרגול הקשבה וריבוי המאחיד על המפריד. נסגור את השיעור בחיבור הקצוות ונדון ברעיון האחדות המופיע במגילת אסתר. במידה ותהיו מעוניינים, ניתן לסגור את השיעור בחיבור אקטואלי, לבחירתם.

שלב א' - פתיחת שיעור:

לחלק זה מוקדשות כ-10 דקות.

נפתח את השיעור ונשאל את התלמידים:

- מדוע צמים בתענית אסתר?
- נסו לחשוב על סיבות אחרות שיכולות להיות לצום.

לאחר מכן נצפה בסרטון קצר של יאיר לפיד, עד דקה 10: 2:

https://www.tiktok.com/@yair_lapid/video/7349132688277638407

ונשאל את התלמידים:

- הסבירו במילים שלכם את ההצעה של יאיר לפיד לסיבה שצמים
- מה דעתכם על התוספת שלו? האם אתם מסכימים עם דבריו?

נקרא את דבריה של הרבה חיה רואן בקר מתוך האתר של בית המדרש לרבנים ע"ש שכטר: "לא ידוע בדיוק מתי ועל ידי מי נקבע הצום הזה. חיבורים מן המאה השמינית לספירה כבר מכירים את הצום, שאיננו נזכר בתלמוד. יש מי שפירשו שהיהודים במצוקתם צמו צום ספונטני ביום הלחימה עצמו ובדורות הבאים המשיכו בעקבותיהם. ואולי עם ישראל החליט במרוצת הדורות להרכין ראש בצער ביום שבו נטלו אבותיו ואמותיו כמות בלתי נתפסת של חיים, גם אם היה זה כדי לשרוד".

- הסבירו במילים שלכם את דבריה של הרבה. במה הם שונים מדבריו של יאיר לפיד?
- כיצד אתם מרגישים אל מול שתי הדעות האלו?
- חשבו, איזה תגובות יכולות להתעורר בקרב העם לרעיונות האלו? האם יהיו מי שיזדהו?

שלב ב' – עיון במגילת אסתר:

בחלק זה התלמידים יתחלקו לקבוצות וילמדו את המקורות בעזרת שאלות מלוות. לחלק זה מוקדשות כ-12 דקות.

אסתר ג' ח: ויאמר המן למלך אחשוורוש ישנו עם אחד מפזר ומפרד בין העמים בכל מדינות מלכותך ודתיהם שנות מכלעם ואת דתהי המלך אינם עשים ולמלך אירשנה להניחם.

- איך המן מצדיק את בקשת ההשמדה?
- מה המשמעות של "מפוזר ומפורד? לדעתכם או על פי מה שלמדתם

אסתר ד' טז: לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן וצומו עלי ואלתאכלו ואלתשתו שלשת ימים לילה ויום גם אני ונעלתי אצום כן ובכן אבוא אליהמלך אשר לאכדת וכאשר אבדתי אבדתי.

- מדוע אסתר מבקשת ממרדכי לאסוף את כל היהודים? איזה תועלת היא חושבת שתצא מכך עבורה?
- מה לדעתכם הכוונה בבקשה לכנס את כל היהודים?
- האם הפסוק הזה מאיר באופן אחר את דברי המן בפרק ג'?

אור חדש על אסתר ד' טז: ולכך אמרה "לך כנוס את כל היהודים". כי דבר זה שמתפללים יחד הוא כנוס גליות, כאשר מתכנסים יחד להתפלל אל השם יתברך, ולא ישלוט בהם האויב. ואין צריך שיהו כלם ביחד, רק שיהיו אל השם יתברך, כמו שהוא כנוס גלויות, שמתכנסים אל השם יתברך.

- איך מסביר האור חדש את ההתכנסות שאסתר מבקשת? מה התועלת של ההתכנסות לדעתו?

חומת אנך על אסתר ד' טז: וזה שאמרה לך כנוס את כל היהודים והיו לאחדים באחדות גמור לקבל התורה ברצון... ואפשר לרמוז לך כנוס את כל היהודים שיהיו באחדות.

- איך מסביר חומת אנך את ההתכנסות שאסתר מבקשת? מה התועלת של ההתכנסות לדעתו?

שלב ג' – אחדות

בחלק זה של השיעור התלמידים ילמדו יחד עם המורה, באופן מונחה, את הקטעים הבאים. לחלק זה מוקדשות כ-12 דקות.

במדבר רבה כ"א ב: הלכה אם ראה הרבה אכלוסין של בני אדם אומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם תכם הרזים, קשם שאין פרצופותיהן דומין זה לזה, כך אין דעתן שוין זה לזה, אלא כל אחד ואחד יש לו דעה בפני עצמו.

- הסבירו במילים שלכם את הברכה ומדוע צריך לברך אותה.

עולת הראיה (הרב אברהם יצחק הכהן קוק): ...דווקא על ידי השינויים הם מתאחדים כולם למטרה אחת, לבניין העולם בתעודתו הראויה לו... מתקשרים ומתייחסים כל אלה ההפכים זה לזה, עד שעל פי צירוף כל הדעות והפרצופים השונים, יצא בנין הרמוני מתאים מאד.

- כיצד הרב מסביר את הברכה?
- למה לדעתכם חיבור בין אנשים עם דעות שונות ומראה שונה יכול ליצור בניין הרמוני? מה מוסיף השוני?
- הסבירו את הערך שנמצא מאחורי דברי הראי"ה.

יצחק נבון: "השוני בתוכנו אינו חדש וגם אינו צריך להבהילנו כשהוא לעצמו. מאמר חז"ל אומר: "הרואה אוכלוסי ישראל, אומר: ברוך חכם הרזים, שאין דעתם דומה זה לזה ואין פרצופיהם דומים זה לזה". השאלה היא אם יש בנו יכולת לשאת דעות שונות כשם שאנו מסוגלים לשאת פרצופים שונים. תהא זו אשליה להניח כי יבוא יום וכולנו נחזיק באותה דעה פוליטית, למען אחדות כביכול. השאלה אינה אם יהיו ויכוחים בתוכנו, אלא כיצד ננהל אותם. היכולת שלנו לקיים דו שיח בין המחנות השונים תקבע את חוסננו הפנימי ואת המידה שבה נוכל להיקרא עם אחד. אני מאמין שרוב העם מבקש בכל לבו לראות יותר סבלנות הדדית ויותר ריסון עצמי. הכול זקוקים להכרה, לעידוד, לברכה קצרה ולמילה טובה. כשאלו אינן באות – נרפות הידיים, וכשהן באות – הכול מפכה ופורח".

- מדוע נבון עושה חלוקה בין פרצופים שונים לדעות שונות? מדוע לדעתכם קשה יותר לשאת דעה שונה משלנו?
- מה הדרך לחיים משותפים לדעתו של נבון? דונו במליאה לפי הזמן.

שלב ד' – סיכום

לחלק זה מוקדשות כ-8 דקות.

פניני הלכה זמנים ט"ז ב' ג: יתר על כן, מפני הפירוד שהיה בישראל יכול היה המן הרשע לבוא ולקטרג, וכך רמוז בדבריו למלך אחשוורוש: "יִשְׁנֶנּוּ עִם אֶחָד מִפְּזֵר וּמִפְּרָד בֵּין הָעַמִּים בְּכָל מְדִינֹת מְלֻכֹתָּהּ... אִם עַל הַמֶּלֶךְ טוֹב פְּתַב לְאַבְדָּם..." (אסתר ג, ח-ט). וכן הפרת הגזירה נעשתה על ידי ההתאחדות, כמו שאמרה אסתר למרדכי: "לֵךְ פְּנוֹס אֶת כָּל הַיְהוּדִים הַנִּמְצָאִים בְּשׁוֹשָׁן וְצוּמוּ עָלַי וְאַל תֹּאכְלוּ וְאַל תִּשְׁתּוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לְיָלֵה נְיוֹם" (אסתר ד, טז). ומתוך כך נתבטלה הגזירה.

- איך מסביר הרב אליעזר מלמד את ההתכנסות שאסתר מבקשת? מה התועלת של ההתכנסות לדעתו?
- לפי התיאור של הרב מלמד, של עם שאינו מאוחד ואז עם שמתאחד, איזה שלב של התהליך מייצג הצום?
- הביעו דעתכם על ההסבר הבא לצום [ניתן להקרין על הלוח]: תענית אסתר נועדה להזכיר לנו למה אנחנו מסוגלים כשאנחנו מאוחדים, ומה עלול לקרות כשאנחנו לא.

אפשרות: ניצור ענן מילים ונבקש מהתלמידים לכתוב מילה או שתיים שמתארות את התחושות שלהם בעקבות השיעור, אפשר אל מול המאורעות הנוכחיים.